

# WIE LEEST WAT?

## Bedenkingen bij het lezen in niveaugroepen volgens het AVI-project

### Samenvatting

Elke lagere school die met haar tijd mee wil zijn, heeft sinds enkele jaren het lezen in niveaugroepen ingevoerd.

Door geregeld te oefenen en te trainen in kleine leesgroepen wil men de technische leesvaardigheid opvoeren.

Om zicht te krijgen op het verworven leesniveau zijn een aantal leestoetsen voorhanden. Meestal gebruikt men de leestoetsen van het AVI-project (Analyse van Individualiseringsvormen).

Het geheel steunt op de leesindex A van Brouwer voor de berekening van de moeilijkheidsgraad van een leestekst.

Naast de leestoetsen is materiaal ontworpen dat aan dezelfde niveaus beantwoordt.

Onderzoek wijst uit dat de onderbouw op losse schroeven staat.

#### 1. Zijn de AVI-leestoetsen betrouwbaar?

De leestoetsen zijn niet allemaal genormeerd.

Met de factor tekstlengte werd vrijwel geen rekening gehouden.

Er rijzen heel wat bezwaren tegen de scoring omdat leessnelheid onlosmakelijk aan het foutenaantal gekoppeld wordt.

#### 2. Naast de leesindex A spelen een aantal factoren mee die het leesgemak beïnvloeden.

Toch is het zo dat de aanpak didactisch verantwoord is.

1. Wie in een kleine leesgroep terecht komt, krijgt heel wat meer kansen om zijn leesvaardigheid te oefenen.
2. Door de indeling in negen niveaus worden de leesmoeilijkheden stapsgewijze overwonnen.
3. Met enkele eenvoudige technieken is het mogelijk om een moeilijkere tekst opnieuw te schrijven en tot een leesbaar geheel te bewerken. Vooral voor oudere leerlingen met leesproblemen is dit van belang.

### Leesgroepen

Niveaulezen of lezen in vorderingengroepen heeft sinds enkele jaren ingang gevonden in het lager onderwijs. Bij die aanpak staan differentiatie en individualisering centraal. De leerlingen worden op basis van een bereikt leespeil in kleine groepen ingedeeld en krijgen aangepaste leesstof aangeboden. De bedoeling is dat ze de leesteknik oefenen door vlot en correct te leren lezen. Dergelijke aanpak is alleen maar mogelijk als er een duidelijk beeld is van het bereikte leespeil van elke leerling en van de leesklas.

Daartoe zijn een aantal meetinstrumenten voorhanden:

- de één-minuut-test van Brus en Voeten (Berkhout, Nijmegen): door het lezen van losse woorden gedurende één minuut krijgen we zicht op de woordsynthese;
- de differentiële zinnenleestest van Dommerholt (Wolters-Noordhoff, Groningen): de leerlingen lezen losstaande zinnen die alsmaar langer worden en moeilijkere (langere) woorden bevatten;
- de AVI-toetskaarten.

Voor de AVI-toetskaarten verdienen onze aandacht omdat ze behalve de plaatsing in een bepaald leesniveau ook leesstof aanbieden die bij dat leesvaardigheidsniveau past.

## De AVI-niveaus

De AVI-toetskaarten zijn ontwikkeld op het Katholiek Pedagogisch Centrum in Den Bosch in het kader van het project Analyse van Individualiseringsvormen.

Ze zijn onderverdeeld in negen niveaus die met de moeilijkheidsgraad van teksten overeenstemmen. De berekening ervan is gebaseerd op de leesindex A van Brouwer.

Bij elk niveau horen twee toetskaarten: A en B, B is gelijkwaardig aan A en is bedoeld als paralleltoets.

De toetskaarten zijn evaluatief bedoeld, d.w.z. dat we toetskaart 4 voorleggen aan leerlingen waarvan we verwachten dat ze niveau 4 beheersen en eventueel naar niveau 5 doorkunnen (bijlage 1). Uit de normtabel (bijlage 2) lezen we af dat:

- leesniveau 4 bereikt is als de leerling de kaart leest in minder dan 1 min. 15 sec. én daarbij niet meer dan twee fouten maakt;
- de leerling nog in niveau 4 moet blijven oefenen als de leestijd ten hoogste 1 min. 30 sec. bedraagt én als het aantal fouten niet meer dan vier is;
- niveau 4 niet bereikt is als de leerling meer dan 1 min. 30 sec. leestijd nodig heeft óf meer dan vier fouten leest. Dan moet de leerling in een lager niveau oefenen.

## AVI: sterk en zwak

Het AVI-project heeft in zekere mate de aanpak van het leesonderwijs beïnvloed.

De afneming van de leestoetsen gebeurt met het oog op de plaatsing in een leesgroep waar alle lezers een zelfde peil bereikt hebben. De leerkracht kan de toetsen zelf afnemen. Soms gebeurt de afneming met externe hulp: remedial teacher, ambulante leerkracht, schooldirectie, P.M.S.-centrum e.d. Aansluitend is leesstof voorhanden die past bij het bereikte leesvaardigheidsniveau. Verschillende uitgeverijen publiceerden leesboeken, geordend volgens de negen leesniveaus. Ook geven de AVI-lijsten een duidelijk beeld over de leestechische moeilijkheid van kinderboeken. In veel scholen is dan ook een AVI-bibliotheek ingericht. Met enige vaardigheid is het mogelijk om zelf teksten opnieuw te schrijven naar een zekere graad van leesbaarheid toe.

De AVI-leestoets is zowel criterium- als normgericht. De toetsen geven niet alleen een antwoord op de vraag op welk niveau en in welke leesboekjes een leerling moet lezen, maar bieden ook de mogelijkheid om te oordelen of de score slecht, middelmatig of goed

is in vergelijking met die van de „normale” leeftijdsgenootjes. Bijzonder waardevol is dat de diagnostiek behandelingsgericht is.

Toch vertoont het AVI-systeem enkele zwakkere punten.

1. Is de leesindex A een voldoende betrouwbare maat om de moeilijkheidsgraad van een tekst te berekenen?
2. Is de koppeling van de leestijd aan het aantal fouten voldoende relevant?

## Hoe moeilijk is een tekst?

De berekening van de leesindex A (L.I.A.) is vrij eenvoudig. Na een steekproef uit een tekst tellen we:

- het aantal zinnen;
- het aantal woorden per zin;
- het aantal lettergrepen per woord.

Met die gegevens berekenen we:

- de gemiddelde zinslengte ( $\bar{z}$ ) door het totaal aantal woorden te delen door het aantal zinnen;
- de gemiddelde woordlengte ( $\bar{w}$ ) door het totaal aantal lettergrepen te delen door het aantal woorden.

De gehanteerde formule is:

$$\text{leesindex A} = 195 - \frac{2}{3} \bar{w} - 2 \bar{z}$$

Van de constante 195 trekken we af:

- $\frac{2}{3}$  van de gemiddelde woordlengte (te berekenen per 100 woorden);
- 2 keer de gemiddelde zinslengte.

De verdeling in de 9 leesniveaus sluit aan op onderscheiden leesindexen (bijlage 3).

## Een eerste probleem

Bij de toetskaarten hoort een normtabel waarmee de leerkracht de prestatie als goed, voldoende of onvoldoende beoordeelt. Deze beslissing leidt tot de plaatsing in een leesgroep waar leesstof van een bepaalde moeilijkheid aangeboden wordt. Of die beslissing juist is, hangt in grote mate af van de betrouwbaarheid van de toets. De eerste normen van 1974 werden herzien in 1977 met de vermelding dat de normen voor niveaus 5 tot en met 9 voorlopig zijn. Immers alleen voor de lagere niveau werd een ijkingsonderzoek opgezet.

De andere normen zijn hieruit afgeleid. Daarbij komt nog dat hoofdzakelijk de leestijd (het snelheidsaspect) in aanmerking kwam. De nauwkeurigheid van het lezen, i.c. het aantal en de soorten fouten, werd niet nader onderzocht. (J.J. Beishuizen e.a., 1983).

## Een tweede probleem

In de volgorde van de AVI-toetskaarten spelen volgende criteria een rol: de woordlengte, de zinslengte én de tekstlengte. De leesindex A wordt wel geleidelijk kleiner, de teksten worden dus leesteknisch moeilijker, maar vooral de toename van de tekstlengte vertoont een onregelmatig verloop. We kunnen immers verwachten dat iemand die alsmaar beter leest, ook binnen een bepaalde tijdsspanne een langere tekst aankan.

## Een derde probleem

Er rijzen nogal wat bezwaren tegen de koppeling leessnelheid en aantal fouten. Nogmaals het voorbeeld van leesniveau 4: als een leerling toetskaart 4 leest in 2 minuten en daarbij 2 fouten maakt, hoort hij niet thuis in die groep omdat hij te langzaam leest. Als een andere leerling toetskaart 4 in 1 minuut leest en daarbij 8 fouten maakt, hoort die er niet thuis omdat hij te veel fouten maakt. Als we allebei de leerlingen in niveau 3 onderbrengen, bestaat de kans dat de leesgroep onevenwichtig wordt door de verschillende aard van de leesproblemen.

Onderzoek wijst uit dat de moeilijkheden van kaart tot kaart verschillen:

- voor toetskaart 5 is de *tijdsdruk* enorm groot, nl. 1 minuut;
  - voor andere kaarten weegt de *foutenlast* zwaarder, nl. toetskaarten 1, 6 en 7)
- (J.J. Beishuizen e.a., 1983). Hieruit besluiten we dat we terecht twijfels mogen hebben over de waarde van de AVI-toetskaarten als plaatsingsinstrument.

## Cijfers zeggen veel, maar ...

We kunnen ons de vraag stellen of het leesmateriaal dat tot een AVI-niveau behoort wel allemaal even moeilijk is. Is een AVI-toetskaart wel voldoende representatief voor een hele reeks van boeken? De leesindex A is een puur wiskundige bewerking met taalmateriaal als basisgegevens. De bewerkingen voeren we uit op aantallen: zinnen, woorden en lettergrepen. Toch bestaan er nog heel wat andere kenmerken die bepalend zijn voor de leesbaarheid van een tekst.

### 1. HET HERKENNINGSEFFECT

De leesindex A houdt geen rekening met de herhaling en herkenning van woorden. Als bepaalde woorden veel voorkomen, worden ze na een tijd herkend en niet meer gelezen. De top twintig uit het geschreven Nederlands zijn de eenlettergrepige woorden: *de, van, een, en, het, in, is, te, niet, met, op, dat, die, voor, hij, ik, zijn, was, aan, ook*. De tien frequentste zelfstandige naamwoorden zijn: *mensen, tijd, man, jaar, plaats, vrouw, leven, dag, aantal, werk*.

## 2. DE ZINSBOUW

De complexiteit van de zinsbouw én de woordvolgorde bepalen ook de leesbaarheid. Een lange zin hoeft daarom nog niet altijd ingewikkeld te zijn. Voorbeeld:

*De trein bolde net iets te laat het station binnen.*

*Net iets te laat bolde de trein het station binnen.*

In de eerste zin koppelen we meteen twee zinsdelen aan mekaar, nl. de *trein* en *bolde*. Die beperken de verdere gedachtengang van de zin en voorspellen in zekere zin *het station*. Hier spreken we van de anticipeerstrategie (van der Ley).

## 3. DE BETEKENIS VAN DE WOORDEN

De betekenis van de woorden bepaalt het leesbegrip en dus ook de correcte verklanking ervan. Voorbeeld:

*De kabouters wensen Sneeuwwitje wel te rusten.*

*Wat is het kwadraat van pi?*

De leesindex A van de eerste zin is lager (langere woorden), maar gelet op de betekenis is die zin toch makkelijker dan de tweede.

## 4. DE INHOUD EN DE TEKSTSOORT

Hier spelen heel wat factoren mee, o.m. of het om een verhaal of een beschrijving gaat (verhalen lezen makkelijker ...). De tekst moet in de belangstellingssfeer van de leerlingen liggen. Ook de omvang van het boekje of de tekst kan de leerlingen afschrikken of aanmoedigen: blijft het einde in zicht? De omgeving en het leesdoel beïnvloeden het leesgemak (on)gunstig.

## 5. DE VOORKENNIS EN DE CONTEXT

Voorkennis is rechtstreeks met de leesact verbonden. Wie heel wat over sport weet bij voorbeeld, zal ook met veel meer gemak het relaas over een sportgebeurtenis lezen. En geen twee lezers hebben dezelfde voorkennis! Er worden minder fouten gemaakt als het gaat om een tekst waarover de lezer een zekere voorkennis heeft (Birkmire, 1985).

## 6. DE BELANGSTELLING

De belangstelling speelt dermate mee dat leerlingen in staat zijn een tekst te lezen die normaal gezien boven hun niveau ligt, op voorwaarde dat het onderwerp ze interesseert. (Balwin e.a. 1985).

## 7. DE TYPOGRAFIE EN DE LAY-OUT

De typografie en de lay-out bepalen het leesgemak. Er zijn makkelijk leesbare lettertypen en moeilijk herkenbare. Lettergrootte, witruimte en regelbreedte beïnvloeden de oogbewegingen. De illustraties ondersteunen, versnellen of verstoren zelfs het tekstbegrip.

## Hoe leesbaar is die tekst wel?

Op basis van de leesindex A en rekening houdend met recente gegevens (Van Hauwermeiren, 1980) is het mogelijk om een tekst die moeilijk leest opnieuw te schrijven in een makkelijkere versie. Dat aspect wordt uitgewerkt in een volgend artikel. Deze techniek is enorm belangrijk voor wie leesbaar materiaal wil aanmaken voor oudere leerlingen met leesproblemen. Hier rijst immers een dilemma. Teksten die ze wel graag zouden lezen, zijn leesteknisch te moeilijk, en teksten die leesteknisch haalbaar zijn, vinden ze niet interessant, omwille van bijvoorbeeld de te kinderlijke aspecten ervan.

## Besluit

Niettegenstaande de tekortkomingen en de beperkingen is de kloof tussen onderwijspraktijk en diagnose van eventuele leermoeilijkheden iets kleiner geworden. Als het leesniveau bepaald is, kan onmiddellijk aangepast materiaal aangeboden worden dat de moeilijkheden stap voor stap helpt overwinnen. Daarenboven biedt de aanpak in kleine leesgroepen voor elk kind meer kansen om vlot te leren lezen. Immers, wie vlot technisch kan lezen, maakt de weg vrij voor begrip én plezier in lezen.

Jackie Bourlez, Strandlaan 77, 8460 Koksijde.  
Eric Meurisse, p/a Universitaire Campus, 8500 Kortrijk. .

## BIBLIOGRAFIE

- Beishuizen, J.J., Hamaker, C., van Hout Wolters, B., Koster, K.B., *Onderwijsleerprocessen, tekstverwerking, problemen oplossen en leermoeilijkheden*, Vereniging voor Onderwijs research, Swets en Zeitlinger, 1983.
- Boonstra, Drs. H.H., *Het didactisch lees-spelling-onderzoek*, Pedireeks, Uitgeverij Bekadidact Baarn.
- Bourlez, J., Gilté, E., Meurisse, E., *Lees(v)uur 1 en 2, Handleiding*, DNB/Uitgeverij Pelckmans, Kapellen, 1986.
- Brouwer, R.H.M., *Onderzoek naar de leesbaarheid van Nederlands proza*, in: Pedagogische Studiën, 1963, 40.
- Brus, B., Th. en Voeten, M.L.M., *Eén-minuut-test*, Berkhout, Nijmegen, 1979.
- De Jonghe, C.J., Van Dijk, J.G.J., *Moderne Leesvormen*, Malmberg Den Bosch, 1977.
- Dekkers, P., *Werkplan Taal 1: Voortgezet lezen*, Malmberg Den Bosch, 1979.
- Dommerholt, Drs. I., *Differentiële zinnenleestest*, Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Nijmeegse Werkgroep Taaldidactiek, *Taaldidactiek aan de basis*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1978.
- Van den Berg, R.M., en te Lintelo, H.G., *Individualisering van het leesonderwijs*, AVI deel 2 en AVI map, K.P.C., 's Hertogenbosch, 1977.
- Van der Ley, A., *Kijk- en luistermethode*, Gorkum De Ruiter, 1982.
- Van Hauwermeiren, Dr. P., *Leesbaar Nederlands*, De Sikkel, 1981.

## BIJLAGE 1

De vliegtocht

niveau 4A

Pim en Loek zijn bij oom Piet.  
Die woont in een leuk huis  
met een rieten dak.  
Oom werkt vaak in de tuin.

Hij heeft een groot geweer.  
Dat gebruikt hij voor de jacht.  
Pim en Loek gaan soms naar het bos  
om bessen te plukken.

Vandaag gebeurt er iets fijs.  
Oom heeft er al over verteld.

Ze gaan vliegen boven de stad.  
Dan kunnen ze alles goed bekijken.

Ze zitten in het vliegtuig.  
Loek kijkt door het raam  
en Pim maakt zijn riem vast.  
Al gauw zijn ze boven de stad.

Wat lijken de bomen en huizen nu klein!  
De auto's zien eruit als speelgoed.  
Pim en Loek genieten.  
Het is net een droom.

„Verkleinde afdruk”

## BIJLAGE 3

Leesniveau en L.I.A.

niveau 1 en niveau 2 hebben	als	L.I.A.	110 en hoger
niveau 3 en niveau 4 hebben	als	L.I.A.	100 -- 109
niveau 5	heeft	als	L.I.A. 94 -- 99
niveau 6	heeft	als	L.I.A. 89 -- 93
niveau 7	heeft	als	L.I.A. 84 -- 88
niveau 8	heeft	als	L.I.A. 79 -- 83
niveau 9	heeft	als	L.I.A. 74 -- 78

## BIJLAGE 2

Normering van de toetskaarten

het resultaat van toets is:		goed		voldoende		onvoldoende	
indien	niveau:	de totale tekst wordt gelezen in <	het aantal fouten maximaal bedraagt	de totale tekst wordt gelezen in:	het aantal fouten maximaal bedraagt	de totale tekst wordt gelezen in meer dan >	het aantal fouten meer dan bedraagt
1	A	1'50"	2	2'10"	5	2'10"	5
	B	1'50"	2	2'15"	5	2'15"	5
2	A	1'30"	2	1'45"	5	1'	5
	B	1'20"	2	1'35"	5	1'35"	5
3	A	1'25"	2	1'40"	4	1'40"	4
	B	1'20"	2	1'35"	4	1'35"	4
→ 4	A	1'15"	2	1'30"	4	1'30"	4
	B	1'10"	2	1'25"	4	1'25"	4
5	A	1'00"	2	1'10"	4	1'10"	4
	B	1'00"	2	1'10"	4	1'10"	4
6	A	1'25"	2	1'40"	4	1'40"	4
	B	1'25"	2	1'40"	4	1'40"	4
7	A	1'25"	1	1'40"	3	1'40"	3
	B	1'15"	1	1'25"	3	1'25"	3
8	A	1'30"	1	1'40"	3	1'40"	3
	B	1'30"	1	1'40"	3	1'40"	3
9	A	1'30"	1	1'40"	3	1'40"	3
	B	1'35"	1	1'45"	3	1'45"	3

De vliegtocht